

Panait Istrati

POVESTIRILE LUI ADRIAN ZOGRAFI

MOȘ ANGHEL

Editura Hoffman

DTP: Hoffman Design
Tipar: Hoffman Print
Coperta: Mircea Dumitrescu
Pe copertă: Nicolae Tonitza, *Cap de femeie*

©Editura Hoffman, 2020, pentru prezenta ediție.

Această carte este protejată prin Copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

EDITURA HOFFMAN SRL
Fax: 0249 460 218
Tel: 0740.984.910
www.EdituraHoffman.com
www.EdituraHoffman.ro
www.LibrariaHoffman.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
ISTRATI, PANAIT

Moș Anghel / Panait Istrati. -
Caracal: Editura Hoffman, 2020
ISBN 978-606-46-1087-4

821.135.1

MOȘ ANGHEL

În seara aceea de: început de april, cătunul Baldovinești din apropierea Brăilei, sărbătorea întâia zi a Paștelui. Prin toate ogrăzile, țăranii aprindeau glugi de stuf uscat; de peste tot răsunau focuri de pușcă – închinăciuni creștin-ortodoxe aduse de sătenii noștri pomenirii Aceluia care fu cel mai bun dintre oameni

În căsuța lui moș Dumitru – mezin între doi frați și două surori – veniseră de la orașul vecin mama Joița și fiul ei unic Adrian, ca să petreacă împreună sfintele sărbători

Mama lui Adrian era întâia născută în familie, rămăsese văduvă încă de pe când își purta pruncul în brațe, și acum când acesta împlinea optsprezece ani, tot văduvă se afla, trăind din munca brațelor sale.

Nu prea era loc de găzduit în fostul cămin părintesc, căci fratele Dumitru, deși tânăr, era înconjurat de o numeroasă familie. Buna soră se mulțumea însă și cu un colt al încăperii, în vreme ce Adrian – bucuros să-și revadă leagănul copilăriei – se ducea să se culce cu unchiul său în fânul din podul pajdului, să-i asculte poveștile ca altădată și să-i istorisească fapte de pe la oraș.

De altfel, chiar și fără musafiri, unchiul Dumitru tot prin pod, pe câmpuri și prin bălți își petrecea nopțile de vară, ceea ce făcea pe Adrian uneori să se mire:

— Matale te culci în pod, iar nevasta, cu copiii: ce viață e asta?!

— De, băiete, sunt nevoit... Altmintrelea, cum să-ți spun: *copchiii să-mbulzesc prea repede!*

— Iaca vorbă! Și când te dai jos din pod?!...

— ...Mă duc la baltă, să tai stuf!...

— ...Și când te-ntorci de la tăiat stuf?!...

— ...Mă urc în pod!...

— Atunci de unde vin „copchiii”?!...

— Dumnezeu îi trimete.

Deși oameni săraci, se mai aflau la masa lor și alte câteva neamuri din sat. Cina strămoșească – cu borș de miel, cu miel fript, cu cozonaci și ouă roșii – fu veselă, plină de glume; la sfârșit, moș Dumitru ieși afară ca să dea și el foc glugii și să sloboadă focurile de pușcă tradiționale.

Toată laia de copii, ba chiar și cei mari, îl urmară.

Noaptea era înstelată. Dumitru trase cu urechea la zgomotul îndepărtat al trenului care se ducea spre Galați, și zise:

— Trece „ixpresu” de nouă...

Apoi dădu foc stufului. Numai decît, flăcări fumegânde se înălțară drept către cer, în mijlocul țipetelor asurzitoare ale copiilor, care dănuiau împrejurul glugii ca niște drăcușori cu fețe roșii. Zarva fu și mai mare când Dumitru descărcă cele două țevi cu fultuială oarbă ale puștii sale de vânătoare, zicând, cu credință creștină, după fiecare foc:

— Christos a-nviat!

În clipa asta mama Joița își luă fiul de braț, îl trase mai la o parte și-i zise pe un ton poruncitor și cam sugrumat:

— Dă fuga la părintele Ștefan, vărul nostru, și roagă-l din parte-mi să vie aci pe curând. Apoi, întinde-o până la moștu Anghel și adu-l cu tine!...

Adrian tresări ca și cum i s-ar fi cerut să ia un șarpe în mână:

— Ce spui, mamă!... Cum să-l aduc pe moș Anghel, când știi bine că el e supărat pe toată lumea și nu vrea să mai vadă om în ochi?!...

— Tocmai pentru asta trebuie să vie aici... Spune-i că-l chem eu, sora lui mai mare. Aleargă iute!...

Adrian se supuse, luă un băț, strigă pe Sultan, dulăul, și dispăru în noapte fără ca cineva să-l fi văzut.

În această familie de dezmoșteniți, fratele Anghel era al doilea născut. O crâncenă soartă se abătuse peste capul lui și făcuse, dintr-un om voios și bun creștin, un învrăjbit și un păgân.

Copii de țărani iobagi pe pământul boieresc, cei doi frați și cele două surori se pomeniseră, la moartea tatălui lor, stăpâni doar pe grinzile căsuței părintești, pe arborii din grădină și pe butucii de viță. Țarina nu era a lor. Și asta-i hotărî să se răspândească pe alte meleaguri, afară de Dumitru, mezinul, care rămase să poarte de grijă mamei văduve. Surorile plecară să trăiască cu doi greci înstăriți, care își radeau de căsătoria legitimă. Iar micuțul Anghel, în vârstă de-abia de nouă ani, se duse la Brăila și intră băiat de prăvălie la un crâșmar. El avea un adânc dezgust pentru munca cu palmele pe ogorul altuia.

Timp de zece ani, „Angheluță” stătu neclintit la același stăpân, om de ispravă, care-l răsplăti cu mărinimie pentru slujbele aduse. Apoi reîntors în satul lui, se îndrăgosti cu patimă de cea mai săracă fată din cătun, cu care se căsătorii pe loc. Fiind scurt de vedere, fu reformat de ostășie, cumpără o bucată de pământ și deschise crâșmă pe drumul mare dintre Brăila și Galați, la ieșirea din sat. Întreprinderea îi fu norocoasă, mai ales că vremurile de belșug care urma războiului cu turcii îi ajutară mult. După zece ani de crâșmărit, izbuti să agonisească o avere care îi îngădui să cumpere o altă bucată de pământ, între sat și crâșmă, sădi arbori altoiti și vie renumită, clădi acareturi mândre, cu grajd și pătule, aduse vaci de rasă, păsări, oi, porci și toate cele trebuincioase unei gospodării de om chiabur. În curând „curtea lui Angheluță” avea să fie pizmuită nu numai de către iobagii cătunului, ci de însuși moșierul domeniului, Alexandru Vulioti, care deseori, oprindu-și brișcă dinaintea cârciumei lui moș Anghel, îi spunea acestuia cu vădită pică:

— Tu, măi Angheluță, te iei la întrecere cu mine!... Ia te uită: vaci tărcate, cai cerchezești, ba până și bibilici bune de nimic, până și porumbei rotari, cum numai la curtea mea se văd! Ce-i cu tine, mă?...

— Ce să fie, „boierule”: nimic nu-i de furat în tot ce vezi! răspundea gospodarul cu semeție.

Dar dacă norocul îi fu mare în treburi bănoase, nefericirea îl păstrea în căsnicie. Nevasta lui era o femeie trândavă, chiondorâșă, greoaie în tot ce făcea, murdară până la dezgust și cu totul nevrednică a conduce o astfel de gospodărie. Nepăsarea ei mergea până la a lăsa toate nevoile curții pe seama unui argat trudit, iar dânsa, lungită pe o țoală

la umbra unui nuc, dormea ceasuri întregi, cu gura căscată și plină de muște, în vreme ce pruncul se tăvălea în scutece scârnave și țărănă, bocind în preajmă-i. Vaci nemulse, vite neadăpate zbierau de sete și de neorânduială. Casa, ograda: vraște; intra, ieșea cine voia.

Anghel sângera, văzând cum i se prăpădește munca. Țintuit la cârciumă, singur a lupta cu valurile de cărauși, ziua și noaptea în picioare, el găsea cu greu clipa de răgaz când să dea o fugă pe la „curte”. Adrian își aminti cum, într-o zi de vară, îl văzuse pe unchiul său spărgând toate geamurile casei din cauza scârnăviei de muscă, atât de gros depusă, că împiedica lumina de a pătrunde în odăi. Femeia dormea dusă și nu se deșteptă tot timpul cât ținu sfârâmatul geamurilor. Anghel trecu pe lângă dânsa, o privi cum sforăia, îi scuipă în obraz și plecă. Ea își continuă somnul.

Crezînd să facă din ea cu răul ceea ce n-a putut face cu binele, o bătu adesea. Nevrednica se tâmpi și mai tare. Atunci, în neputință de a ține piept la două întreprinderi, bietul om se văzu nevoit să vândă toate dobitoacele, părăsi avutul în voia soartei și nu mai dădu pe la femeia lui decât o dată pe lună. Iar ca să înlăture de sub ochii copiilor săi priveliștea unei astfel de mame, el îi ridica pe măsură ce atingeau vârsta de cinci ani și-i depunea la o rubedenie a sa de la Galați, unde se ducea de mai multe ori pe an, ca să urmărească de aproape creșterea ce li se da.

Cu chipul acesta, el rupse ultima legătură ce-l mai ținea de nevastă-sa. Căsnicia din dragoste, năzuințele omului cu stare, gospodăria care trebuia să fie cea mai înfloritoare din partea locului căzură toate în ruină: „curtea lui Angheluță” deveni un mare grajd omenesc. În locul

frumoasei crâșmărese, cu poalele-n brâu, zorind după treburi – așa cum visase Anghel s-o vadă pe femeia sa – o umbră mototolită zăcea acum pe un colț de prispă, ori se strecura cu pași târăgânați de-a lungul pereților stropiți cu noroi și prin curtea pustie.

La început, neobositul soț mai speră să-și readucă nevasta în simțiri, înșelând-o pe față. N-o făcea din înclinare firească, ci așa: ca să-și răzbune dragostea batjocorită și poate, cine știe, să-și „trezească” femeia, pe care tot o mai iubea. Dânsa ascultă spusele, văzu cu ochii și nu făcu niciun caz. Somnul îi era mai scump. Ba nu-și mai dădu nici osteneala de a se spăla pe obraz și adormea mâncând.

Dar răutatea omenească atotpizmuitoare nu fu mulțumită numai cu durerea casnică a omului înstărit: nenorocirile soțului nu-i fură îndeajuns. Și într-o noapte, cunoscând lipsa de pază, mâini nelegiuite dădură foc orășeneștilor acareturi.

Din odaia crâșmei, Anghel privi printre obloane flăcările care mistuiau frumoasa-i locuință cu acoperiș de tablă galvanizată și rămase surd la strigătele celor ce-l chemau în ajutorul propriului său avut. Își zicea, înghițind amarul:

— Numai dacă ar arde și ea!

Ea nu arse; și continuă să doarmă la umbra celor scăpate de la pârjol de către vecini, până în ziua când, înjunghiată de o aprigă răceală, Creatorul – care o trimisese pe pământ ca să arate bărbaților câte rele se pot ascunde din-dosul unor frumuseți femeiești – o chemă la el, ca să înspăimânte cu dânsa pe ticăloșii din purgatoriu.

Moartea ei neașteptată, oricum, nu lăsă rece pe nefericitul Anghel. Adrian fusese adesea martor al

înduioșărilor lui la amintirea celei plecate din lume, tot așa de muțeste după cum trăise.

Nepoțelul iubit și alintat venea din când în când să citească unchiului minunății de prin cărți: să-i explice „sistemul planetar”, „facerea lumii”, „ce e cerul”, învățături de care bravul cârciumar era veșnic setos.

Și de câte ori, pe frumoase nopți cu lună, colindând amândoi printre ruine, n-a văzut Adrian pe moș Anghel scoțând batista și ștergându-și lacrimile!

Pustiu înfiorător... Sub acoperișurile prăbușite: grinzi arse, lemnărie ciopârțită, sfărâmaturi de mobile putrezeau claie peste grămadă în băltoacele formate de ploi prin camere. Pe alocurea, nu se mai vedeau decât bucăți de zidărie. Grajdul cel mare, rămas neatins de foc, părea că se tânguie după acele mândre vite care prea fuseseră pizmuite de oameni, pentru ca să fi putut dăinui. Cucuta, căprișorul, dracila creșteau înalte cât un stat de om, în frumoasa curte de altădată.

— Vezi, Adriene? îi spunea bietul om, cu glasul sugrumat de durere, vezi tu țințirimul ăsta? El se datorește pe jumătate oamenilor, iar cealaltă jumătate, soartei. Dacă aș fi moștenit acareturile astea de la părinți, aș fi îndrituit pe cojani să mi le prăpădescă, deși ei nu se duc să dea foc conacelor boierești. Dar casa asta era ieșită din sudoarea frunții mele, după douăzeci de ani de trudă. Și nu era un lux, ci tocmai cât trebuie unui om să trăiască omenește, el și familia lui, iar nu ca dobitoacele. Nu mi se poate nici imputa de a fi fost avar: flămândul găsea oricând la mine cu ce-și potoli foamea; și când veneau sfintele sărbători, gândul meu era totdeauna la văduva fără sprijin și împovărată de copii; la Paști, îi duceam ouă, cozonac, ciozvărtă de miel;

la Crăciun bucata de slănină și halca de porc. Nu făceam pomană, ci numai datoria mea: Dumnezeu mă ajutase, ajutam și eu din ce aveam de prisos, și fără să mă mândresc. Nici n-aveam dreptul, căci văzusem pe alții întrecându-mă în bine: erau aceia care își împărțeau bucata de pâine cu flămândul întâlnit pe drum.

Putea-va oare cineva să mă învinovățească de a fi despuiat pe mușteriii mei ca să mă îmbogățesc? Nici atât. Dacă câștigul mi-a fost mare, a fost din cauză că mă duceam la podgorii să aduc vinul și rachiul, când curgeau ca niște râuri, în ani de belșug. Pe cărăușul care intra iarna în prăvălie, cu mustata plină de chiciură, eu nu-l priveam ca pe un mușteriu, ci ca pe un frate trudit. Îi strângeam mâinile înmărmurite și-i făceam loc lângă sobă. Pentru a-i adăposti vitele, am ridicat o perdea cum nu se mai află alta la cinci poștii împrejur; iar pentru brațul de fân ce li-l aruncam dinainte, nu primeam să fiu plătit. Vinurile și rachiurile mele erau dintre cele mai bune și pot să jur pe lumina ochilor că nu le-am „botezat” niciodată, așa cum se obișnuiește peste tot. Și când vedeam că omul și-a băut tainul și că, luat de patimă, voia să treacă măsura, să-și bea mintea și să-și uite de treburi, eu îi vărsăm un pahar de la mine și-l sfătuiam să-și vază de drum. Adesea eram nevoit să-l arăt. Astfel eram ca un fel de slujitor al lui, căci stăteam în picioare ca să-l aștept din zori și până în miez de noapte. Ba nu pregetam să mă scol din pat și să deschid cui bătea în ușă, chiar după închidere, uitând că aș fi putut să mă pomenesc în fața unui răufăcător.

Dar pilda binelui nu servește la mare lucru – și dacă pământul nu e locuit numai de nemernici, mâna unui singur ticălos, între o sută de drepti, ajunge ca să-l prăpădească.

Mâna asta mă pândea și pe mine în întuneric, gata să mă izbească. Ea nu putea să-mi ierte belșugul. Ea nu suferea ca eu să fiu altceva, decât o mână răioasă, asemuitoare ei, bună să ceară de pomană ori gata să lovească pe furiș. Și ea mă lovi. Îi fu ușor: nevasta dormea.

O, Adrian!... Aci, mâna ticălosului întâlni în ajutor, ca să pustiască, mâna mult mai ticăloasă a Soartei – și amândouă se uniră în îndeplinirea faptei grozave!...

Făcut-am un păcat îndrăgind pe cea mai frumoasă fată din sat? Îndrăgește cineva pe cea mai urâtă? Nu știu. Ceea ce știu astăzi e că i-am fost orb în dragostea mea și că n-am căutat să văd dacă sub patul dragei mele era măturat, dacă din-dosul urechilor ei nu era murdar și dacă picioarele îi erau spălate.

Adriene, în ziua când ți se va aprinde pieptul de focul sfânt care l-a ars pe-al meu, adu-ți aminte de cuvintele mele: Și înainte de-a te arunca cu trupul și cu sufletul în brațele putreziciunii omenesti, fă ce n-am făcut eu: uită-te sub patul mândrei tale, cată din-dosul urechilor ei și vezi-i picioarele ascunse în ghețișoare frumoase. Iar dacă cumva uiți de vorbele mele, amintește-ți de cimitirul ce-l vezi aci! Umple-ți ochii cu grozăvia acestui prăpăd; privește buruienile astea sălbatice care cresc ca o blestemăție aruncată pustiului omenesc; grajdul ăsta caie-și jelește vitele, zidurile astea afumate care își strigă disperarea către cer; grămezile de tablă ruginită și scâlciată, care străluceau pe vremuri ca o oglindă în soare, de pe un acoperiș, ce se ridica mândru de dreptul omului de-a trăi în curățenie și înlesnire, nu ca sobolul temător de lumină.

Amintește-ți. Și dacă sângele tău pățimaș vrea să te târască la genunchii celei mai frumoase fete din partea